

dr.oec., LU EVF docente Svetlana Saksonova
PhD, LU EFV asistente Irina Solovjova

Dzīves kvalitātes novērtēšanas kritēriji un rādītāji

*Nevienu nevar piespiest būt bagātam
vai veselam pret viņa gribu.*

D. Loks

Jebkurai sabiedrībai un valstij ir jābūt savas darbības orientieriem un prioritātēm. Modernā ekonomikas teorija atbalsta aktīvu valsts iejaukšanos ekonomikā. Ekonomiski pamatota tā var būt vairākos gadījumos, tomēr nav garantijas, ka sabiedrība no valsts iejaukšanās iegūs labumu, jo arī valdība var pieņemt nepareizus vai kļūdainus lēmumus. Lai valdības rīcība būtu atzīstama par efektīvu, tai nepieciešams noteikt savai darbībai prioritātes.

Tirgus reformu sākumā Latvijā sociāli orientētas prioritātes nomainīja pragmatiski centieni iegūt maksimālu peļņu, t.i., sociālās prioritātes nomainīja ekonomiska orientācija.

Pēdējos desmit gados praktiski visi valdības un valsts centieni bija vērsti uz tirgus ekonomikas institūciju veidošanu un attīstību. Tā rezultātā ekonomika sāka darboties efektīvāk. Ekonomikas reformu laikā notika lielas pārmaiņas, bet dzīves kvalitāte vairumam cilvēku ne tikai neuzlabojās, bet pat pasliktinājās. Turpinās sabiedrības sociālā noslāņošanās, kam ir katastrofiskas sekas. Apmēram puse Latvijas iedzīvotāju dzīvo zem nabadzības robežas.

Tas nozīmē, ka iedzīvotāju dzīves kvalitātes uzlabošanās nenoris visai veiksmīgi.

Tomēr šodien ekonomisko izaugsmi par 90% nosaka zinātniski-tehniskais progress, un tas nozīmē, ka tieši cilvēku potenciāls nosaka ekonomikas spējas attīstīties.

Tādēļ tāds integrāls rādītājs kā iedzīvotāju dzīves kvalitātes paaugstinājums kļūst par aktuālu vērtējuma un izpētes avotu.

Protams, katrs indivīds novērtē savu dzīves kvalitāti subjektīvi, bet mūs interesē objektīva pieeja dzīves kvalitātes noteikšanai, kas ļauj dzīves kvalitāti novērtēt nevis pēc cilvēka subjektīvas apmierinājuma sajūtas, bet pēc vairākiem objektīviem rādītājiem, ko sniedzis ekspertu kolektīvs.

Tomēr tā kā neeksistē vispārpieņemta jēdziena “dzīves kvalitāte” definīcija, tad arī neeksistē valdības līmenī standartizēta vai speciālistu atzīta vispārpieņemta metodika un līdzekļi.

Zinātnes un prakses nolūkos šādas kompleksas metodikas izstrāde, metodikas, kura būtu salīdzināma ar metodiku, ko lieto tādas organizācijas kā PVO (Pasaules Veselības organizācija), starptautiskā nekomerciālā dzīves kvalitātes izpētes organizācija – MAPI institūts, dotu iespēju analizēt rādītāju dinamiku, kas ir ļoti nepieciešams un svarīgs uzdevums.

Šī raksta autori uzskata, ka metodiku var saukt par kompleksu, ja rādītājos ir ietvertas visas uzdevumu grupas, kas jārisina saistībā ar dzīves kvalitātes paaugstināšanu, kā arī šo uzdevumu veiksmīgas izpildes kritēriji.

Galvenie dzīves kvalitātes noteikšanas kompleksās metodikas principi

Dzīves kvalitātes paaugstināšanas uzdevumi	Kritēriji	Vērtējuma rādītāji
Stabilas ekonomiskās izaugsmes panākšana	Ekonomikas attīstības efektivitāte	<ul style="list-style-type: none"> • IKP uz vienu iedzīvotāju pašreizējās cenās, ievērojot pirktspējas paritāti; • inflācijas līmenis (patērētāju cenās); • bezdarba līmenis % (procentos) no darbaspējīgiem iedzīvotājiem; • obligātie atskaitījumi % no IKP strādājošo sociālai aizsardzībai; • citi līdzīgi rādītāji.
Iedzīvotāju labklājības pieaugums	Dzīves līmeni	<ul style="list-style-type: none"> • ienākumu uz vienu iedzīvotāju; • ienākumu atšķirību samazināšanās dinamika; • bagātāko iedzīvotāju ienākumu daļa visas sabiedrības ienākumos; • vienas mājsaimniecības ar vidējiem īpašumiem (ar personīgām automašīnām, mājokli un citiem nekustīgiem īpašumiem) novērtējums, ņemot vērā vidējo vietējās valūtas gada kursu un pirktspējas paritāti¹; • ietaupījumi, tostarp tādu ieguldījumu veidā, kurus var ātri pārvērst

¹ vidusšķiras pārstāvji par rādītājiem starpībai starp vidējiem un nabadzīgiem slāņiem izmanto dažādus kustāmā īpašuma veidus. Robežu starp vidējiem un bagātajiem slāņiem galvenokārt nosaka pēc to nekustāmā īpašuma.

		naudas izteiksmē un izmantot kā papildu ekonomiskos resursus;
Iedzīvotāju labklājības pieaugums	Dzīves līmeni	<ul style="list-style-type: none"> • iespēja izmantot maksas sociālos pakalpojumus; • brīvā laika izmantojums, kas saistīts ar papildu izdevumiem; • citi līdzīgi rādītāji.
Dzīves sociālās kvalitātes pieaugums	Iedzīvotāju dzīves kvalitātes līmenis un tā dinamika	<ul style="list-style-type: none"> • dzīves ilgums; • izglītības līmenis; • analfabētu daļa to iedzīvotāju vidū, kas ir vecāki par 15 gadiem; • vidējais dzīves ilgums; • sabiedrības izdevumi izglītībai uz vienu iedzīvotāju gadā; • slepkavību, vardarbības gadījumu, bruņotu laupīšanu vidējais skaits gadā uz 100 000 iedzīvotājiem; • citi līdzīgi rādītāji.

Kompleksai metodikai ir jāietver dažādu iedzīvotāju slāņu dzīves līmeņa atšķirību īpatnības. Tas nozīmē, ka jāuzskaita ne tikai naudas līdzekļi, bet arī jebkuri citi pieejami ekonomiskie resursi (īpašumi, mājokļi utt.), kas ietekmē noteikta līmeņa materiālās labklājības uzturēšanu, jo dzīves laikā iekrātais ekonomiskam potenciālam ir liela nozīme zināma stāvokļa ieņemšanai sabiedrībā.

Bez formālas dzīves kvalitātes noteikšanas, kuru var izteikt skaitliski, izmantojot statistikas datus, ir nepieciešams arī kvalitatīvi novērtēt iedzīvotāju dzīves līmeni. Šim nolūkam ir jānovērtē dažādu faktoru ietekme, tādu kā:

- dažādu tirgus sektoru makroekonomiskie rādītāji;
- ražošanas rezultāti, izteikti cenās, natūrā un relatīvos dažādu nozaru rādītājos pēc laika posmiem un apjomiem, t.i. produkcijas pašizmaksas struktūras dinamika;
- nodokļu iemaksas pēc laika posmiem un apjomiem dažādās tautsaimniecības nozarēs;
- investīcijas dažādās nozarēs pēc laika posmiem un apjomiem.

Šo faktoru ietekmes vērtējums prasa zināmu pētniecības darbu novērtēt dzīves kvalitāti ir iespējams, tikai ņemot vērā visus iepriekšminētos faktorus un izmantojot kompleksu vērtējuma metodi.